

De houding van leraren en leerlingen tegenover bezetter en collaboratie in de Brugse middelbare scholen begin 1941^(°)

BRONNENUITGAVE

ANDRIES VAN DEN ABEELE

Een gedeelte van de archieven van het *Militärbefehl* dat tijdens de Tweede Wereldoorlog België en de Franse departementen Nord en Pas-de-Calais bestuurde, bevindt zich in de *Archives Nationales* in Parijs. Na de oorlog werden deze archieven in Duitsland aangetroffen en, omdat ze ook gedeeltelijk op Frankrijk betrekking hadden, werden ze door de Franse militaire overheid opgeëist. Veel documenten, zonet de meeste, hebben evenwel betrekking op België.¹

Ruim een jaar na het begin van de bezetting, ontving het *Militärbefehl* in Brussel een nota, waarin uitgebreid verslag werd uitgebracht over de geest die heerste in de middelbare scholen in Brugge. Die nota werd op 14 mei 1941 doorgestuurd naar de *Feldkommandantur* in Brugge, met het verzoek de inhoud ervan te willen controleren.²

De *Verwaltungschef* van de *Feldkommandantur* 578 in Brugge stuurde op 4 juli 1941³ de nota met zijn antwoord terug naar de diensten van *Militärbefehlshaber in Belgien und Nordfrankreich*, generaal Alexander von Falkenhausen (1878-1966). In zijn als ‘geheim’ aangeduide brief deelde hij mee dat de nota van de ‘vertrouwensman’ (*‘ein V-Mann’*) door de *Geheime Feldpolizei* was geverifieerd bij zijn eigen lokale *V-Personen* en juist bevonden.⁴

(°) Met mijn dank aan Luc Vanhaecke, em. prof. Romain Van Eenoo, prof. dr. Bruno De Wever, em. prof. Marcel Van Houtryve, Br. Jan De Vadder, E. H. Joris Houwen, †kanunnik Robert Stock, zuster Eneman, zuster Joye, Br. G. Vanderjeugt, Hugo Ameel, Marc Termont, Vincent De Saedeleer, Monique De Wispelaere, Robert De Slypere, kanunnik Raymond Cauwe, Jacques De Waele, Joost Pruijst.

1. Archives Nationales (AN), Parijs, Archives Militärbefehl Belgique et départements du Nord et Pas-de-Calais (AM). Van dit archief berust een gedetailleerde inventaris onder de naam Fonds AJ 40 in het SOMA, Brussel.

2. AN, AM, Schul 350/10010/41 *geb.*: Brief 14 mei 1941.

3. AN, AM, pol 1c/2 354/41 *Geheim*: Brief 4 juli 1941.

4. Over de organisatie van de *V-leute* in dienst van de *Geheime Feldpolizei*, zie: J.-L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers secrets de la police allemande en Belgique, Tôme I, 1940-1942*, Bruxelles, 1972, pp. 25-28. Gelet op de weg die de nota volgde, lijkt het weinig waarschijnlijk dat de opsteller iemand was die rechtstreeks door de GFP was aangeworven, zonet zou hij wel geweten hebben dat hij dit niet naar het *Militärbefehl* moest sturen. Bij ontvangst van de nota moet de GFP die dan hebben laten nazien door zijn eigen Vlaamse vertrouwensman(nen).

Wie was die vertrouwensman die zijn nota rechtstreeks naar het Duits militair hoofdkwartier in Brussel had gestuurd? Om hierop een begin van antwoord te kunnen geven, moet men weten dat van de nota een identieke versie in het Nederlands bestaat. Deze versie werd in 1944 aangetroffen onder de papieren die zich in de woning van oorlogsburgemeester Jozef Devroe⁵ bevonden en in beslag werden genomen.⁶ In 1941 was hij de arrondissementsleider voor het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) in Brugge. Hoe kwam die Nederlandse nota in zijn bezit? De inhoud ervan wijst in de richting van een binnen het VNV tot stand gekomen tekst, aangezien ongeveer evenveel belang werd gehecht, zoniet zelfs meer, aan de houding van de leerkrachten tegenover het VNV als tegenover de bezetter. De versie in het Nederlands is identiek van opstel, inhoud en volgorde als de Duitse. Verkeerde naamspellingingen zijn in beide teksten dezelfde. Dat ze met elkaar verband houden is duidelijk, dat de Duitse tekst de vertaling was van de Nederlandse lijkt geen twijfel.⁷ We aarzelen uiteraard om te besluiten dat in VNV-kringen iemand, al dan niet in opdracht, informatie had verzameld over de toestand in de middelbare scholen en dat de door hem opgestelde nota aan de bezetter werd overgemaakt, maar het naast elkaar leggen van beide nota's laat moeilijk een andere conclusie toe.

Was dit een spontaan initiatief vanwege enkelingen? Of was dit het werk van de Documentatie Dienst of D-Dienst van het VNV, die onder meer tot doel had “de politieke tegenstand tegen het VNV tot aan de bron op te sporen en aldus doelmatig te bekampen”⁸ We hebben natuurlijk geen brief, uitgaande van het VNV die aan de Duitsers mededeelt “hierbij vindt u een nota over de mentaliteit in de Brugse scholen”. De identieke inhoud van beide teksten, de aanwezigheid van de Nederlandse tekst onder de papieren van de toenmalige arrondissementsleider van het VNV, het feit dat de *Militärverwaltung* het heeft over een “*übersandten Bericht eines V-Mannes*”, lijkt ons onvermijdelijk tot de conclusie te moeten leiden dat hier minstens iemand uit het VNV-milieu de nota aan de Duitsers bezorgde, waarbij uiteraard niet kan worden bewezen dat dit in opdracht van de organisatie zelf gebeurde.

5. Jozef Devroe (Ooigem 1905-Brugge 1976), arrondissementsleider VNV tot aan zijn benoeming tot burgemeester van Brugge in november 1942.

6. Provinciaal Cultureel Archief, 407 AD 1 (3). De nota behoorde tot de papieren die door majoor Michel Van Poucke, rechter bij de krijgsraad in Brugge waren bijgehouden. Ze werden door hem aan Luc Schepens overgemaakt, die ze in het Provinciaal Archief deponeerde. Zie ook voetnoot 124.

7. De Duitse tekst draagt onderaan: “*Uebersetzt Delgrange, Schütze Dolmetscher*”.

8. L. SCHEPENS, *Brugge bezet*, Tiel, 1985, p. 132 en B. DE WEVER, *Greep naar de macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tiel, 1994, p. 481 delen beiden mee dat deze dienst pas in augustus 1941 werd opgericht. Men mag aannemen dat ook al voor die datum informatie door VNV'ers werd verzameld. De Wever citeert briefwisseling over het inzamelen van inlichtingen die al van voor augustus 1941 dateert.

De nota hield weinig bemoedigende berichten in zowel voor de bezetter als voor de collaborateurs. Amper een jaar na het begin van de bezetting en nog vóór de inval van Duitsland in de Sovjet-Unie (22 juni 1941), op een ogenblik dus dat de uiteindelijke zegepraal van nazi-Duitsland nog het meest waarschijnlijk vooruitzicht bleef, was het duidelijk dat de strijd om de sympathie van de bevolking, door de Duitsers nochtans krachtig gevoerd, verloren was. De houding tegenover de medeburgers die in de collaboratie gestapt waren, was niet minder afwijzend, integendeel.

De algemene geest onder de jongeren

In zijn inleiding gaf de vertrouwensman een algemene beoordeling over de mentaliteit bij de scholieren in de middelbare scholen. Zijn mededeling luidde als volgt:⁹

a) De middelbare scholen in Brugge zijn over het algemeen zeer bevolkt. We kunnen met zekerheid aannemen dat ongeveer 3.000 scholieren in deze scholen zijn ingeschreven.

b) De mentaliteit van de leerlingen en van de jeugd in het algemeen is niet goed. Met uitzondering van onze eigen¹⁰ Vlaams Nationale jeugd, is de jeugd anglofiel, anti-Duits en anti-Vlaams nationaal.

Als voornaamste oorzaken hiervoor geven wij aan:

1. De slechte mentaliteit van de ouders thuis. De kinderen zijn openhartiger, huichelen niet en vertonen zich zoals ze zijn; meer zelfs, ze tonen zich zoals ze thuis en op school opgevoed worden.

2. De vijandige geest binnen de onderwijsinstellingen.

Daarop volgde een analyse van het lerarenkorps, school per school.

9. We geven alle teksten uit de nota in cursief weer en dit volgens de (lichtjes door ons gemoderniseerde) Nederlandse tekst zoals die op de Nederlandse nota voorkomt, behoudens verschillen in de Duitse tekst, die we vermelden.

10. “*onze eigen*”: uiteraard niet de Duitse, maar de bij de VNV-jeugdbeweging aangesloten jongeren. Een aanwijzing te meer, van wie de nota uitging. In de Duitse tekst staat het ook zo gespecificeerd: “*unserer eigenen National Flämische Jugend*”.

Het Sint-Lodewijkscollege (Sankt Ludwigs Gymnasium)

1. *De principaal (Direktor) Dochy.¹¹ Volgt in de eerste plaats de richtlijnen van de bisschop. Anti-Duits en anti-Vlaamsnationalistisch. Dult daarbij de pro-Engelse en anti-Duitse propaganda. Een gevaarlijk element.*

2. *De directeur van de lagere afdeling (Direktor des Kleingymnasiums) R. Van den Bon.¹² Anti-Duits, anti-Nieuwe-Orde, anti-Vlaamsnationalistisch, pro-Engels, franskiljon van groot formaat. Doet de Vlaamsnationalisten veel moeilijkheden aan en gebruikt hiervoor de lafste middelen.*

De surveillanten (Aufseher)

3. *Louage.¹³ Anti-Duits, anti-Nieuwe-Orde, pro-Engels. Oefent uiterste gewetensdruk uit op de leerlingen.*

4. *Bouckaert.¹⁴ Een fanaticus van de Katholieke Actie, spreekt over Duitsland en het VNV als over het modern heidendom.*

5. *De Pourck.¹⁵ Anti-Duits, anti-VNV en pro-Engels. Moet de leerlingen afluisteren tijdens hun privé gesprekken.*

De leraars

6. *Van Goethem.¹⁶ (hier is duidelijk een vergissing en wordt Van Iseghem bedoeld). Proost van de K.S.A., anti-Duits, anti-VNV. Zal binnen een paar jaar de AVNJ-ers mores leren.¹⁷*

7. *Carpentier.¹⁸ Anti-Duits, anti-VNV, franskiljon.*

8. *Claerbout.¹⁹ Man van de Katholieke Actie. Is vals en niet te betrouwen. Zwijgt.*

9. *Stock.²⁰ Spot met de Nieuwe Orde. Bekritiseert alles. Is anti-Duits en geweldig*

11. E.H. Jozef Dochy (Ardooe 1900-Brugge 1959), principaal van 1936 tot 1947, nadien pastoor in Blankenberge en in Brugge (kathedraal Sint-Salvator). Publiceerde over schilderkunst in Brugge.

12. E.H. Raymond Van den Bon (Sijsele 1904-Rumbeke 1996), directeur 1930-1941.

13. E.H. Etienne Louwaeghe (Kortemark 1909-Roeselare 1988), surveillant 1934-1944.

14. E.H. Jan Bouckaert (Deerlijk 1908-Brugge 1970), surveillant 1934-1944.

15. E.H. Arthur De Pourcq (°Anzegem 1913), surveillant.

16. E.H. Laurent Van Iseghem (Rumbeke 1910-Pittem 1991), leraar 1936-1947, principaal 1947-1957.

17. Hoewel "Mores lehren" ook in het Duits bestaat, vertaalde de *Dolmetscher* dit met "wird die AVNJ'er belehren".

18. E.H. André Carpentier (Kortrijk 1900-1978), leraar 1932-1948.

19. E.H. Jan Clarebout (Houthem 1911-1986), leraar 1935-1943.

20. E.H. Robert Stock (Wingene 1904-Brugge 2000), leraar 1929-1947. Later leraar godsdienst in het Koninklijk Atheneum Brugge en algemeen inspecteur van het katholiek onderwijs. Behield zijn uitzonderlijke erudiete en intellectuele capaciteiten tot enkele weken voor zijn dood in maart 2000.

pro-Joods. Haalt geschiedkundige bewijzen aan²¹ om Duitsland te doen voorkomen als ontaard en barbaars.

10. Carpentier.²² Zwijgt als vermoord, is bang, is echter fanatiek anti-Duits. Beperkt²³ zich momenteel tot zinspelingen. Is franskiljon.

Goedgezinde leraars

11. Viaene.²⁴ Is zeer objectief, spreekt met lof over Duitsland en zijn cultuur.

12. De Wolf.²⁵ Objectief, goed tegenover VNV.

13. Vanhee.²⁶ Objectief, goede gevoelens.

14. Vergote.²⁷ Zeer goede overtuiging. Is de beste van het college.

De vertrouwensman had nauwelijks een goed woord over voor het lerarenkorps van het Sint-Lodewijkscollege, ook al waren er gradaties in zijn negatieve beoordeling. Het meest negatief was hij over de principaal, “*een gevaarlijk element*”. Ook over de directeur van de lagere school, over de drie surveillanten en over Robrecht Stock, bij wie vermeld werd dat hij “*pro-Joods*” was, “*geweldig*” dan nog, was de beoordeling bijzonder negatief. Over de meeste andere was het al niet veel beter.

Van de veertien leraars waren er vier die van de vertrouwensman enig krediet kregen. Drie omdat ze “*objectief*” waren en één die een “*zeer goede overtuiging*” had. De zegsman vergiste zich alvast als hij dacht dat zij mogelijke rekruten waren die in de collaboratie konden stappen of er konden toe aanzetten.

Onder de priesters op het Sint-Lodewijkscollege, ook al waren er die bekend stonden als overtuigde Vlamingen, bekende geen enkele zich tot de Nieuwe Orde, laat staan tot het VNV en de collaboratie. Hierin volgden ze in de eerste plaats de richtlijnen van de bisschop en van de kerkelijke hiërarchie,²⁸ maar gelet op het

21. In het Duits zijn de “*geschiedkundige bewijzen*” weggelaten en staat “*Versucht, etc.*”.

22. E.H. Maurice Carpentier (Kortrijk 1898-Brugge 1985), broer van André, leraar 1923-1947, nadien kanunnik en secretaris van het bisdom.

23. “*Bepaalt zich*” staat er in de Nederlandse tekst, wat vertaald werd in “*Bequemt sich*”.

24. E.H. Antoon Viaene (Kortrijk 1900-Brugge 1979), leraar 1926-1947. Volgens kan. R. Stock was Viaene “*één van de meest anti-Duitsgezinde leraars*”. De historicus Viaene was gedurende vijftig jaar de uitgever en hoofdredacteur van het geschiedkundig tijdschrift *Biekerf*.

25. E.H. Jozef De Wolf (Brugge 1912-Vilvoorde 1970), leraar 1937-1950, zoon van de bekende Brugse folklorist en apotheker Karel De Wolf.

26. E.H. Paul Van Hee (Veurne 1912-Brugge 1994), leraar 1938-1943.

27. E.H. René Vergote (Beveren 1908-Ieper 1983), leraar 1936-1943.

28. In 1925 al hadden de bisschoppen het Vlaams-nationalisme veroordeeld; in 1938 onderstreepte kardinaal Van Roey dat christendom en nationaal-socialisme onverzoenbaar waren; in december 1940 legde hij de leerkrachten in de katholieke scholen verbod op lid te zijn van het VNV; in april 1942 vaardigde hij voor de collegeleerlingen het verbod uit lid te zijn van Vlaams-nationalistische of nationaal-socialistische jeugdbewegingen; de bisschop van Brugge van zijn kant

algemeen heersend klimaat hadden ze die waarschijnlijk niet eens nodig om niet in de collaboratie te gaan. De leerlingen, behalve dan de enkele die behoorden tot een gezin waarvan de vader reeds in de collaboratie gestapt was, volgden dezelfde lijn.²⁹

Het Instituut van de Broeders Xaverianen

1. *Br. Laurent*,³⁰ directeur, zeer vijandig tegenover Duitsland en VNV.
2. *Br. Ignace*,³¹ KVV'er,³² zeer vijandig.
3. *Br. Alfons*,³³ anti-Duits en anti-VNV, gevaarlijk element.
4. *Br. Robert*,³⁴ anti-Duits en anti-VNV.
5. *Br. Albine*,³⁵ katholieke democraat, zeer vijandig, anti-Duits, anti-VNV.
6. *Br. Ernest*,³⁶ idem.
7. *Br. Wilfried*,³⁷ zeer vijandig tegenover Duitsland, VNV, Nieuwe Orde.
8. *Br. Bergmans*,³⁸ een onduidbaar geval. Zeer vijandig, zeer fanatiek anti-Duits, anglofiel, voert pro-Engelse propaganda, laat zich krenkend uit over Duitsland. Werd in de Eerste wereldoorlog reeds als spion voor de Duitse Krijgsraad gedaagd.³⁹

Goed gezind:

9. *Br. Victor*,⁴⁰ KVV'er, niet vijandig tegenover Duitsland en VNV.
10. *Br. Guido*,⁴¹ zeer goed gezind, een echte VNV'er.

sprak zich bij herhaling uit tegen het Vlaams-nationalisme, zag de KSA als een essentiële organisatie om de studerende jeugd van het nationalisme af te houden en weerde, vooral tijdens de oorlog de priesters, waarvan het vermoeden kon bestaan dat ze Nieuwe Ordegezind waren, uit de colleges.

29. A. VAN DEN ABEELE, Gilde Noodvier: de oorlogsjaren (1940-1944), in: *Haec Olim*, jg. 39, nr. 2, 1999, pp. 73-142.

30. Adolphe De Vlieghe (°Zedelgem 1904), uitgetreden augustus 1943, om persoonlijke redenen. Hield tot in de jaren zeventig in Oostkamp een gunstig aangeschreven privé-school. Was bekend in het Brugse als 'het Proftje'.

31. Aloïs Maertens (Langemark 1874-Brugge 1958).

32. 'lid KVV' verwees naar de Katholieke Vlaamse Volksbond, de vooroorlogse Vlaamse vleugel van de Katholieke partij.

33. Alfons Vansteene (Ramskapelle 1886-Brugge 1972).

34. Cyrille De Schrevel (Krombeke 1886-Brugge 1962).

35. Michel Raepsaet (Kortrijk 1896-Knokke 1967).

36. Jules Martin (Merkem 1878-Brugge 9 november 1941).

37. Fritz Hoenselaer (°Amsterdam 1896, uitgetreden 1946).

38. Br. Jan Berchmans, Joseph Van Hollebeke (Brugge 1885-Heist aan Zee 1953).

39. J. DEVADDER (red.), *150 Jaar Broeders Xaverianen te Brugge*, Brugge, 1989, pp. 131-134. Br. Jan Berchmans werd veroordeeld tot 6 jaar cel en naar Duitsland gedeporteerd.

40. Albert Boussauw (Lichtervelde 1915-Knokke-Heist 1981).

41. Achille Daled (Brugge 1914), uitgetreden januari 1942. Trad in dienst bij de *Organisation Todt* (militaire infrastructuurwerken).

11. Br. Emiel,⁴² goed gezind, heeft nationaal-socialistische sympathieën.
12. Br. Medard,⁴³ KVV'er, niet vijandig tegenover Nieuwe Orde
13. Br. Godfried,⁴⁴ prima Vlaming, goed gezind tegenover Duitsland en het VNV.
14. Br. Gerard,⁴⁵ goed gezind.
15. Br. Rafaël,⁴⁶ uitstekende overtuiging.

De nota gaf ook nog een paar bijkomende inlichtingen over de xaverianen:

– *Men heeft een studentenbond opgericht “Ligue Belge”, waar Br. Bergmans de geestelijke leider van is. Vergaderen heel dikwijls in de villa van de heer De Clercq (Betonwerk) in Sint-Kruis.⁴⁷ Men houdt er voordrachten, zoals bij voorbeeld ‘De waarheid over Dakar’,⁴⁸ enz.*

– *De Br. Directeur brengt bij de ouders verslag uit over de gezindheid van hun zonen.⁴⁹*

Was enerzijds de houding van de leidinggevende broeders niet minder anti-Duits dan in het Sint-Lodewijkscollege en was er zelfs een “*onduldbaar geval*” bij, het valt toch op dat zeven broeders werden aangeduid als sympathiserend met de Nieuwe Orde en één zelfs als “*een echte VNV'er*”. Een uitzondering onder de katholieke scholen in Brugge? Een tijdgenoot, lid van de congregatie, die de vermelde broeders allen heeft gekend, verzekerde bij het bekijken van de lijst dat de informant zijn wensen voor werkelijkheid had genomen. Men kon hoogstens zeggen dat de Vlaamsgezindheid van sommige broeders iets meer uitgesproken was. Geen van hen werd trouwens, met uitzondering van een ondertussen uitgetreden broeder, na de oorlog verontrust. Een oud-leerling uit die tijd herinnert zich dan wel dat er enige sfeer van Nieuwe Ordegezindheid heerste bij sommige xaverianen en dat dit bij de leerlingen niet onbekend was.

42. Joseph Gallus (°Frieckenhausen 1913), uitgetreden 1943, wegens oproeping voor legerdienst in de *Wehrmacht*. Volgens tijdgenoten was hij helemaal niet nazigezind.

43. Adrien De Vos (°Brugge 1909).

44. Emeric De Vlieghere (Zedelgem 1908-Brugge 1978).

45. Albert Devos (Brugge 1916-1991).

46. André Dumarey (°Zedelgem 1903), uitgetreden 1949.

47. Het ging om de bouwonderneming Henri De Clercq-De Maerschalk, in de Dampoortstraat, Sint-Kruis.

48. In juli en september 1940 werd de in Dakar gestationeerde Franse vloot, die trouw bleef aan het regime van Vichy, door de Engelsen aangevallen en grotendeels vernietigd.

49. In de VNV-nota was geschreven: “*De Br. Bestuurder verwittigt de ouders over de V.N.V.gezondheid (sic) van hun zonen*”.

Sint-Leocollege

1. Verhelst Jozef,⁵⁰ *principaal, katholieke democraat,⁵¹ hardnekkig anti-Duits en fanatiek anglofiel. Heeft de leraars de opdracht gegeven aan de leerlingen mee te delen dat het lidmaatschap van AVNJ de uitsluiting uit de school tot gevolg heeft.*

2. Cordy Jozef,⁵² *katholieke democraat, verklaarde zich in het openbaar in de studiezaal als tegenstander van de Nieuwe Orde, is hevig anti-Duits, wacht op de terugkeer van de Engelsen, is fanatiek anti-VNV.*

3. Endriatis Maurits,⁵³ *katholieke democraat, anti-Duits en anti-VNV, geeft stilzwijgend goedkeuring wanneer men in de schoolbanken “VNV Kapot” grift.*

4. Cools Jozef,⁵⁴ *katholieke democraat, heeft in het openbaar stelling genomen tegen de Nieuwe Orde, maakt zelfs in de klas pro-Engelse propaganda, is hevig anti-VNV.*

5. Devos,⁵⁵ *katholieke democraat, anti-Duits, anti-VNV.*

6. Van de Waeter,⁵⁶ *anti-Duits en anti-VNV, hevig anglofiel. Zijn geliefkoosde bezigheid bestaat erin valse berichten te verspreiden.*

7. Robert,⁵⁷ *katholieke democraat, vertrouwensman van de principaal, anti-Duits en anti-VNV.*

8. Smis Jozef,⁵⁸ *katholieke democraat, is openbaar tegen de Nieuwe Orde, is zelfs in de klas anti-Duits en pro-Engels, anti-VNV, verklaart in de klas dat “Volk en Staat” een slecht en laf blad is.*

Over dit college werd nog bijkomend genoteerd: *Ook hier wordt sterke gewetensdruk uitgeoefend op de leerlingen. In de voorbije dagen kregen drie leden van het AVNJ⁵⁹ de mededeling dat als zij uit de Vlaamsnationale Beweging, de Beweging van de verraders, geen ontslag nemen ze onherroepelijk aan de deur zullen gezet worden.*

50. Jozef Verhelst (Kortrijk 1896 – Brugge 1961), leraar 1921-1929, principaal 1929-1944.

51. ‘katholieke democraat’ of ‘democraat’ had in de VNV-kringen natuurlijk een heel negatieve betekenis en verwees naar lidmaatschap van of sympathie voor de KVV.

52. E.H. Jozef Cordy (Brugge 1913-1989), leraar 1938-1953, principaal 1953-1957, nadien principaal van het Sint-Lodewijkscollege.

53. E.H. Maurits Endriatis (Sint-Michiels 1910 – Oostende 1989), leraar 1935-1945.

54. E.H. Jozef Cools (Oudenburg 1904 – Knokke 1995), leraar 1929-1941.

55. E.H. Marcel Devos (Harelbeke 1909 – Roeselare 1977), leraar 1935-1945.

56. E.H. Daniel Van der Waeter (Oudenaarde 1900 – Brugge 1971), leraar 1924-1941, in het verzet als lid van het Onafhankelijkheidsfront.

57. E.H. Oscar Robert (*Brugge 1915), surveillant 1940-1961.

58. Jozef Smis, tekenleraar 1938-1944.

59. Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond, de jeugdbeweging van het VNV, in juli 1941 omgevormd tot Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen (NSJV), met als onderverdeling voor de jongens de Dietsche Blauwvoetvrienden (DB).

Het Sint-Leocollege kwam er het 'slechtst' uit, aangezien geen enkele Nieuwe Ordegezinde, zelfs geen enkele neutrale leraar werd vermeld. De begeleidende brief bij de nota deelde trouwens mee dat *de directeur ondertussen door het Kreis-kommando (KK) was gedagvaard en ernstig gewaarschuwd*.

Over de geest die heerste in het Sint-Leocollege verneemt men meer in het boek *Sint-Leocollege Brugge 1890-1990* waarin Gilbert De Blicck schreef over de activiteiten van een geheim groepje *België vrij* dat naast het overal aanbrengen van V-tekens, schetsen maakte van de ligging van Duitse bunkers. Die activiteiten werden verklikt door een klasgenoot. Samen met enkele klasmakkers werd de zestienjarige De Blicck aangehouden en gedurende acht dagen hardhandig ondervraagd in de gevangenis van het Pandreitje.⁶⁰ Omdat hij niets anders bekende dan de eerder onschuldige graffiti en niets had toegegeven dat de sluiting van de school had kunnen motiveren, werd hij na zijn vrijlating in het bijzijn van alle leerlingen door directeur Verhelst gefeliciteerd. Dit had plaats gevonden in maart 1941, op het tijdstip dat het hier behandelde verslag werd opgemaakt.⁶¹

Er is evenwel een eigenaardige vaststelling te maken. In de Duitse nota werden alleen de acht hevige tegenstanders van de bezetter vermeld. Nochtans vermeldde de oorspronkelijke Nederlandse nota nog vijftien andere leerkrachten, weliswaar met meer summere gegevens. Vanwaar de weglating? Gewoon een vergetelheid bij het vertalen? Of vond de Duitse verantwoordelijke dat uitsluitend naar de toestand in de middelbare afdelingen was gevraagd, terwijl de opgave voor Sint-Leo ook de lagere afdeling bevatte? Hoe dan ook, werden de volgende leerkrachten niet op de Duitse nota vermeld, hoewel een aantal onder hen in de middelbare afdeling les gaf:

9. Van Overbeke,⁶² *neutraal*.

10. Eneman,⁶³ *neutraal*.

11. Remmerie,⁶⁴ *neutraal*.

12. Van de Winckele,⁶⁵ *neutraal, sedert 10 mei enigszins Vlaams*.

60. G. DE BLIECK, *Sint-Leo in het verzet*, in: M. TERMONT (ed.), *Sint-Leocollege Brugge 1890-1990*, Brugge, 1990, p. 105.

61. J.-L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers secrets [...]*, p. 96 vermeldt de aanhouding van vijf leerlingen in deze zaak.

62. E.H. Norbert Van Overbeke (°Tielt, 1914), leraar 1940-1951, de man van de missiewerken. Volgens tijdgenoot R. De Slypere betekende de 'neutraliteit' geenszins dat er van een latente Duitsgezindheid in het college sprake kon zijn. Er was bij sommigen in de beginperiode van de bezetting een voorzichtige Nieuwe-Ordegezindheid, die evenwel vlug in een onvoorwaardelijke anti-Duitsgezindheid omsloeg.

63. E.H. Joseph Eneman (Brugge 1891-1971), leraar 1927-1942.

64. E.H. Constant Remmerie (Rollegem 1905-Brugge 1975), leraar wiskunde sedert 1936, principaal 1944-1953.

65. E.H. Roger Vandewynckel (Lo 1908-Brugge 1977), leraar 1935-1950.

13. *Hautekiet*⁶⁶, *neutraal*.
14. *Cauwe*,⁶⁷ *neutraal*.
15. *Werps*,⁶⁸ *neutraal*.
16. *Plasman*,⁶⁹ *neutraal*, *Vlaams democraat*.
17. *Vanden Berghe*,⁷⁰ *neutraal*.
18. *Maertens*,⁷¹ *neutraal*.
19. *Bouquet*,⁷² *neutraal*.
20. *Caillie*,⁷³ *neutraal*.
21. *De Sliepere*,⁷⁴ *neutraal*.
22. *Timmerman*,⁷⁵ *Vlaams nationaal en pro-Duits*.
23. *Moeyaert*,⁷⁶ *Vlaams nationaal en pro-Duits*.

De Sint-Jozefschool, Zilverstraat

1. *Juffr. Betty Moulaert*,⁷⁷ *bevig anti-Duits, anti-Vlaams en anglofiel*.
2. *Zuster Juliana*,⁷⁸ *Walin, kent geen woord Vlaams*.
3. *Zuster Hildefons*,⁷⁹ *het toppunt van anti-Vlaamsheid en anti-Duits*.
4. *Juffr. Godelieve Endriatis*,⁸⁰ *KVV, neutraal*.
5. *Juffr. Mariette Walraet*,⁸¹ *neutraal*.

66. E.H. August Hautekiet (°Oudenburg 1913), leraar 1938-1944.

67. E.H. Jacques Cauwe (Brugge 1916 - Lendeled 1988), leraar 1940-1960.

68. J. Werps, onderwijzer 1940-1944, was Nederlander, gehuwd met een Brugse.

69. Romain Plasman (1904-1984), onderwijzer 1930-1969, schoolhoofd 1946-1969.

70. Rudolf Vanden Berghe, onderwijzer 1931-1947, nadien schoolhoofd van gemeentelijke lagere scholen.

71. Edmond Maertens, onderwijzer 1929-1968, actief in de toneelwereld en 'vedette' van het cabaretgezelschap 'Vlaams Trio'.

72. Arthur Bouquet, onderwijzer 1937-1949.

73. Georges Callier, onderwijzer 1938-1976.

74. Robert Deslypere, onderwijzer 1938-1983, schoolhoofd 1969-1983.

75. Leon Timmerman, onderwijzer 1934-1956. Reactie van een tijdgenoot: "Als iemand bevig anti-Duits was, dan wel Leon Timmerman".

76. Maurice Maeyaert (1895-1973), onderwijzer 1913-1946, schoolhoofd 1930-1946. Met talrijke eretekens uit Wereldoorlog I gekomen, nadien koloniaal. Bij terugkeer in België actief lid van VOS. Werd geruime tijd na het eind van de oorlog ondervraagd over zijn abonnement op een collaboratietijdschrift. Werd hiervoor een maand geschorst, hield de eer aan zich en ging op pensioen. Volgens tijdgenoten wel Vlaamsgezind maar zeker niet Duitsgezind.

77. Was lerares snit en naad van september 1939 tot oktober 1944.

78. Marie Borremans (Wauthier-Braine 1898-Brugge 1969), was lerares snit en naad van 1930 tot 1966.

79. Julienne Melis of zuster Ildefonse (Oostende 1883-Brugge 1956), was directrice tot aan haar overlijden.

80. Was letterkundig regentes en gaf les van september 1939 tot november 1944.

81. Waarschijnlijk werd Mariette Wardenier (°1915) bedoeld; was huishoudkundig regentes en gaf les van september 1937 tot december 1944.

6. Zuster Imelda,⁸² *neutraal*.
7. Juffr. Maria Debusschere,⁸³ *gunstig gezind*.
8. Juffr. Agnes Vannieuwenburgh,⁸⁴ *gunstig gezind*.
9. Juffr. Paula De Vlieghe,⁸⁵ *KVV, gunstig gezind*.
10. Juffr. Madeleine Noë,⁸⁶ *gunstig gezind*.
11. Zuster Marie-Renée,⁸⁷ *hevig Vlaamsgezind, moet dit evenwel verbergen*.
12. Zuster Alice,⁸⁸ *Duitse nationaliteit*.

Bij de zusters van de H. Jozef had de ‘spion’ maar drie echte tegenstanders ontwaard en de overige leraressen als “*neutraal*” of zelfs als “*gunstig gezind*” genoteerd. De aanwezigheid van een Duitse zuster kan misschien, hoewel niet zeker, de voorzichtige opstelling van de andere veroorzaakt hebben. Tenzij ook hier de ‘mol’ niet goed ingelicht was.

De Zusters Maricolen, Oude Zak

1. Juffr. Dewispelaere,⁸⁹ *hevig anti-Vlaams en anti-Duits*.
2. Juffr. E. Verlé,⁹⁰ *idem*.
3. Juffr. Van Caillie,⁹¹ *idem*.
4. Juffr. J. Haudeghem,⁹² *enggeestig en bekrompen*,⁹³ *anti-Vlaams en anti-Duits*.
5. Juffr. Van Cabbeke,⁹⁴ *anti-Vlaams en anti-Duits*.
6. Juffr. Blontrock,⁹⁵ *idem*.
7. Juffr. Esther, *zeer enggeestig en bekrompen, anti-Vlaams en anti-Duits*.
8. Juffr. Alloo,⁹⁶ *neutraal, tamelijk Vlaamsgezind*.

82. Valerie Laurraine (Neer-Waasten 1882-Oostende 1946).

83. Maria Debusschere (°1918) was lerares Germaanse talen van september 1934 tot augustus 1944.

84. Agnes Van Nieuwenburg (°Eeklo 1916) was handelsregentes en gaf les van 1936 tot 1977.

85. Paula De Vlieghe (°Eeklo 1913) was licentiaat handels- en consulaire wetenschappen en gaf les van 1937 tot 1961.

86. Madeleine Noë (°1920) was handelsregentes en gaf les van 1939 tot 1950.

87. Anna Vandecaveye (Bellegem 1905-Ieper 1979) was wetenschappelijk regentes en directrice a.i. in 1955-56.

88. Emmy Donders (Bocholt, Westfalen 1884-Brugge 1967), gaf kunstvakken tot in 1960.

89. Agnes De Wispelaere, lerares snit en naad. Dochter van beeldhouwer A. De Wispelaere, behoorde tot een katholieke en Vlaamsvoelende familie, in Gezelliaanse zin.

90. Elisabeth Verlé, lerares scheikunde en fysica, woonde in de Steenstraat (‘de juffrouwen Verlé’).

91. Dochter van brouwer Van Caillie in de Oude Zak, lerares Frans.

92. Josephine Hondeghem (°Dranouter 1917), lerares confectie, in 1942 bij de Maricolen ingetreden als Zuster Aleydis.

93. in de Duitse tekst: *geistesschwach!*

94. lerares rekenkunde.

95. Mariette Blontrock, lerares huishoudkunde.

96. Yvonne Alloo, lerares snit en naad.

Bij de zusters maricolen had de 'spion' geen enkele kloosterzuster genoteerd, maar alleen leken. Behalve één neutrale juffrouw, had hij niets dan hevige tegenstanders gevonden. Bij nader onderzoek blijkt dat uitsluitend leraressen op de lijst voorkwamen die les gaven aan de normaalschool van de maricolen. De talrijke zusters en leken die in de middelbare school les gaven werden niet vermeld.

Het Sint-Andreasinstituut, Garenmarkt

1. *Juffr. Cauwe*,⁹⁷ *zeer gevaarlijk element, volledig anti-Vlaams en anti-Duits*. Over dit bastion van Franstaligheid dat 'Saint-André' toen was, had de vertrouwensman blijkbaar geen informatie gevonden, behalve dan over die ene lerares. Hij beperkte er zich dan ook toe te vermelden dat het ging om een anti-Vlaamse en volledig Franstalige school. Dit was alvast een correcte inlichting.

Het Koninklijk Atheneum

1. *Pierre*,⁹⁸ *studieprefect, secretaris Loge La Flandre, franskiljon, anti-Duits en anti-VNV*.

2. *Burrick Leon*,⁹⁹ *een onduidbaar geval. Wordt verdacht van hulpverlening bij het opmaken van zwarte lijsten. Maakt openlijk propaganda voor de Engelsen in de klas. Moedigt de leerlingen aan naar de Engelse radio te luisteren. Vaart een halfuur lang uit naar de "Duitse zwijnen". Spreekt over "Barbaren". Zegt dat het veel moed vergt om bv. een telefoonkabel door te knippen. Zegt tegen AVN'ers: "ga maar, verkoop je aan de Hitlerjeugd"*.

97. Denise Cauwe (Ieper 1910-Brugge 1994), was bevriend met mevrouw Muyll-Schramme, lid van de Weerstand, maar was hierbij zelf niet betrokken. Vanaf september 1941 gaf ze in Gent les in het rijksonderwijs en stichtte er de Sociale school. Was sterk betrokken bij de Katholieke Actie.

98. Fernand Pierre, studieprefect 1933-1953 (°Leuven 1892-1977), doctor in Germaanse filologie. Hij was in 1940 tot Achtbare Meester van de Brugse vrijmetselaarsloge La Flandre verkozen en hernam die functie na de Bevrijding. (*La Flandre 5881-5981*, pp. 41-47).

99. Leon Burrick (Gent 1893-Brugge 1977). Zijn uitspraken waren iets genuanceerder dan de nota meedeelde. Zo had hij bv. gezegd "dat de beste manier om goed Engels te leren spreken was van naar de BBC te luisteren". Men verweet hem vooral een mopje dat hij in de klas verteld had, op basis van iets wat op de Engelse radio was verteld: "Om het Kanaal over te steken, zou Hitler beter een voorbeeld nemen aan de Joden. Onder de leiding van Mozes staken ze droogvoets de Rode Zee over". Op basis van deze uitspraken en van zijn compromisloze houding tegenover de Duitse ondervragers, werd hij tot een jaar celstraf veroordeeld. Na de oorlog werden de verklikkers, ondertussen oud-leerling van het Atheneum, geïdentificeerd en zwaar veroordeeld (*Brugsche Courant*, 18 juli 1947). Tevens ontstond een vete met prefect Pierre, die door Burrick verweeten werd dat hij hem tegenover de Duitsers onvoldoende verdedigd had. De prefect wist hem op vervoegd pensioen te doen stellen. Burrick was bekend om zijn 'franc parler'. Hij was een bijzonder man; die in zijn woning en tuin in Sint-Kruis een uitgebreide menagerie bezat, met onder meer herten, reebokken en een capucijnaapje.

3. Verwaest,¹⁰⁰ is nog gevaarlijker maar voorzichtig genoeg om niet in het openbaar stelling te nemen, liberaal, anglofiel, verdacht van logelidmaatschap.

4. Van Compernelle,¹⁰¹ vrijmetselaar, anglofiel, anti-Duits, anti-VNV.

5. Bouckaert,¹⁰² uiterst gevaarlijk element, anti-Duits, anglofiel, anti-Vlaams.

6. Franchomme,¹⁰³ anglofiel, anti-Duits, zegt tegen de AVNJers: "We willen niet dat uw beweging hier van de grond komt, zo nodig zetten we u buiten, Duitsers of geen Duitsers".

7. Rigaux,¹⁰⁴ anti Nieuwe Orde, anti-Duits, anti-VNV.

8. Bonnevie,¹⁰⁵ franskiljon en Vlamingenhater, smacht naar de terugkeer van de Engelsen. Zegt: "Wie laatst licht, best licht". Voert Engelse propaganda in de lagere klassen, niet in de hogere, daar is het te gevaarlijk.

9. Haesevoets,¹⁰⁶ anti-Duits en anti-VNV, behandelt de AVNJers als verraders.

Gunstig gezind:

10. Pruoost,¹⁰⁷ goed gezind, echte Vlaming.

11. Gerstmans,¹⁰⁸ lid VNV, pro-Duitsland.

12. Goris,¹⁰⁹ idem.

100. Aloïs Verwaest (°Retie 1884), doctor in de geschiedenis, leraar geschiedenis en aardrijkskunde.

101. Georges Van Compernelle (°Brugge 1889), doctor in de wetenschappen, auteur van: *Geschiedenis van het Koninklijk Atheneum te Brugge 1850-1950*, Brugge, 1951.

102. Gaston Bouckaert, classicus, werd in 1944 kabinetslid bij de minister van Onderwijs Buisseret, waar hij belast werd met de epuratie in de rijksscholen. Zijn kennis van de lokale toestand en ook (naar men zegt) een paar persoonlijke afrekeningen, maakten dat de zuivering in het Brugs Atheneum bijzonder grondig en volgens sommigen overdreven werd uitgevoerd.

103. Alfred Franchomme (°Wingene 1908), actie- en inlichtingenagent, overleden 27 december 1944 in het concentratiekamp Gross Rosen.

104. Marcel Rigaux (°Vorst 1897), doctor in de Romaanse filologie.

105. Antoine Bonnevie (°Maastricht 1897), doctor in de wis- en natuurkunde.

106. Frans Haesevoets, leraar Frans, vroeg in februari 1943 aan een collaboratiegezinde leerling die tijdens een tekstlezing plots ophield met verder lezen: "Is dit misschien een minuut stilte voor Stalingrad?"'s Anderendaags werd hij, na verklinking, op school aangehouden en tot gevangenisstraf veroordeeld.

107. Jozef Pruüst (1887-1950), leraar Nederlands, was in zijn jeugd een bekend voetballer bij Cercle Brugge. Was één van de gangmakers van de Vlaamsgezinde studentenbond De Van Maerlantszonen in het Atheneum. (R. PODEVYN, *De Van Maerlants' Zonen* (1887-1939), in: E. TRIPS, *Mijlpalen uit de geschiedenis van het Koninklijk Atheneum te Brugge*, Brugge, 1987, pp. 20-23). Het aan huis ontvangen van oud-studenten oostfronters in uniform werd na de oorlog aan Pruüst verweten. Hij werd geschorst maar behield zijn rechten en werd gepensioneerd. Hij behoorde tot diegenen die, naar men zegde, zonder de aanwezigheid van Bouckaert in het Atheneum, niets zou zijn ten laste gelegd.

108. Gerstmans, leraar wiskunde, was een sarcastische geest die graag mensen op stang jaagde. Werd door de tekenaar Frans van Immerseel aangeworven voor de Waffen-SS Vlaanderen.

109. Goris, leraar Latijn, was voorzichtig Nieuwe Ordegezind. Na de oorlog ongemoeid gelaten.

13. Roels,¹¹⁰ *pro-Duitsland, gunstig tegenover VNV.*

14. De Saedeleer,¹¹¹ *gunstig tegenover Nieuwe Orde, eerbied voor de Duitse prestaties.*

15. Gevaert Albert,¹¹² *gunstig tegenover VNV, pro Duitsland.*

16. Gevaert Frans,¹¹³ *sympathiseert met VNV, pro Duitsland.*

De toestand was in het Atheneum, volgens de ‘vertrouwensman’ zeer gecontrasteerd. Enerzijds vond men er de meest hevige tegenstanders, anderzijds ook het grootste aantal overtuigde medestanders. Volgens ondervraagde tijdgenoten strookt dit nogal met de werkelijkheid.

Volgens de begeleidende brief was Leon Burrick, één van de hevigste tegenstanders, *op 12 februari 1941 opgepakt wegens Duitsvijandige propaganda en belediging van de Führer en was door de rechtbank van de Feldkommandantur tot een jaar gevangenis veroordeeld.*¹¹⁴ Na een aantal maanden ‘zakjes plakken’ kwam hij begin 1942 vrij.¹¹⁵

De nota maakte ook melding van een ‘kenmerkend geval’. In de schoolbanken in het Atheneum werden spreuken zoals *Hitler dood, België groot* gekerfd. Een lid van de Dietsche Studentenschap¹¹⁶ had er bij geschreven: *Hitler groot, Vlaanderen groot, België dood.* Leraar Haesevoets had hem betrapt en de jongen werd

110. Henri Roels (Oostende 1900), leraar Nederlands, idem als Goris.

111. Antoine De Saedeleer (Brugge 1900- Knokke 1977), doctor in de wis- en natuurkunde, leraar biologie en fysica, met een fysiek van “verstrooide professor”, was al van in de jaren dertig een groot bewonderaar van Duitsland, vooral na de bezoeken die hij bracht aan hun uitstekend ingerichte laboratoria. Hij was ook in 1934 de stichter van AVIA, de eerste zweefvliegclub in Brugge. Na de bevrijding werd hij in Brugge gezocht door de Engelsen, die bewijzen hadden dat hij voor de Duitse *Abwehr* had gespioneerd, dit tot grote verbazing van zijn collega’s. Door de krijgsraad in Brugge werd hij einde 1945 ter dood veroordeeld, straf die in 1947 in levenslange hechtenis werd omgezet. Hij bleef in de cel tot in 1955. Later werd verteld dat De Saedeleer, die zich voor en tijdens de oorlog ook voor de rakettenexperimenten van Werner von Braun had geïnteresseerd, naar Engeland gevoerd was. Daar zou hij in Hartwell meegewerkt hebben aan de ontwikkeling van de Engelse atoombom. (G. MICHOTTE, *A l'ombre de la guillotine 1940-1945*, Bruxelles, 1986, pp. 102-103). Het gaat hier evenwel om een praatje. Zijn weduwe bevestigde dat hij na zijn vrijlating België niet heeft verlaten.

112. Albert Gevaert (Brugge 1902-1986), classicus, was Vlaamsgezind zonder meer. Na de oorlog werd hij, in het kader van de strenge beoordeling door Bouckaert, naar Blankenberge overgeplaatst. Het voornaamste verwijt was dat hij de broer van Frans was.

113. Frans Gevaert, volgde in 1941 Jozef Devroe op als arrondissementsleider van het VNV. Hij geraakte volledig in de collaboratie verstrengeld en werd na de oorlog veroordeeld.

114. Ook vermeld in J.-L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, p. 94.

115. J. GHYSSAERT, *Een Godsdompelaar*, Tielt, 1969, pp. 344-345.

116. Een soort studiekroeg voor Vlaams-nationalistische jongeren.

voor veertien dagen van school gestuurd, daar waar volgens de brief van de *Feldkommandantur* het tarief voor zoiets twee uur strafstudie was en geen enkele van de anti-Duitse sloganschrijvers gestraft werd.

De Rijksmiddelbare jongensschool

1. Oorts C.,¹¹⁷ directeur, hevig anti-VNV, anti-Duits, franskiljon en vrijmetseelaar.

2. Baetens, verstokt franskiljon, anti-Duits, anti-VNV en liberaal.

3. Cant P.,¹¹⁸ anti-Duits, anti-VNV, liberaal, maar niet fanatiek.

4. Schepens,¹¹⁹ liberaal, anti-Duits en anti-VNV, is desnoods zeer buigzaam.

5. Biltris, in 14-18 sympathiseerde hij met de Duitsers en was activist, thans hevig anti-VNV en anti-Duits.

6. Peeters A., was in zijn studententijd Vlaamsgezind, thans anglofiel, anti-Duits en anti-VNV, doet de AVN'ers met allerlei geniepige middelen de duivel aan: "Wacht maar totdat de Engelsen terugkeren".

7. Paret J.,¹²⁰ was vroeger Vlaams-nationalistisch gezind en werd uit puur arrivisme liberaal, thans anti-Duits en anti-VNV.

8. Mullaert,¹²¹ anti-Duits en anti-VNV.

9. Vermeersch¹²², was vroeger socialist, thans sympathiseert hij met het Dinaso.¹²³

10. Van Poucke,¹²⁴ Vlamingenhater en verstokt franskiljon, anti-Duits en anti-VNV.

117. Constant Oorts, directeur 1939-1945.

118. P. Cant, wetenschappelijk regent (steno-dactylografie).

119. Jan Schepens (Gent 1909 – Brugge 1994), dichter en literair criticus, regent Germaanse talen, leraar RMS vanaf 1934 en directeur 1956-65, lid van het Onafhankelijkheidsfront, werd in 1942 verschillende maanden als gijzelaar gevangengehouden.

120. Julien Paret, lid van het Onafhankelijkheidsfront, waarvan hij bij de Bevrijding in Brugge de leiding nam.

121. Fernand Mullaert, lid van het Geheim Leger, tijdens een ontmijsingsoperatie omgekomen in Wenduine op 26 september 1944.

122. Jules Vermeersch was in 1940 gedurende een paar maanden secretaris van de Brugse afdeling van de DeVlag, maar nam ontslag toen dit niet met zijn opvattingen strookte. Hij hield zich daarna bezig met de *Kinderlandverschickung*, een activiteit van de DeVlag die vakanties in Duitsland organiseerde voor Vlaamse kinderen. Hij werd na de oorlog vervolgd. Op zijn proces kwamen twee van zijn collega's die in het Verzet gestaan hadden, getuigen dat ze op zijn stilzwijgen en zelfs op zijn discrete hulp hadden mogen rekenen. Hij werd in juni 1945 tot drie jaar gevangenis veroordeeld, wat in die periode als een zeer milde straf gold. (*Brugsche Courant*, 13 juni 1945).

123. Misschien bedoelde de auteur van de nota niet Dinaso maar de DeVlag, de op dat ogenblik nog weinig gekende en in Brugge pas opgerichte organisatie.

124. Michel Van Poucke (Brugge 1900-1988), majoor van het Geheim Leger in Brugge; na de oorlog militair rechter bij de krijgsraad in Brugge.

11. Portier,¹²⁵ liberaal, anti-Duits en anti-VNV, desnoods zeer buigzaam.
12. Macharis Th.,¹²⁶ anti-Duits en anti-VNV, heeft onlangs de vader van een ANVJ'er lastig gevallen en bedreigd, omdat hij secretaris is van de DeVlag.¹²⁷
13. Vercruyssen, anti-VNV, anti-Duits, wordt verdacht van medewerking aan het opmaken van zwarte lijsten, is zeer buigzaam, poogt thans houding naar buiten te veranderen.
14. Samyn M., goed gezind, VNV-lid, pro-Duits.

In tegenstelling tot het Atheneum, noteerde de spion in de rijksmiddelbare school maar twee Duitsgezinden op dertien leraars.

Het was ook de school waarvan het grootste aantal leerlingen, ondanks hun jonge leeftijd, werd aangehouden. Zo werden in maart 1944 samen met leraar Abraham Delatere, zeventien leerlingen tijdens de lessen opgepakt en zwaar veroordeeld. Drie van hen kwamen om in concentratiekampen.¹²⁸

Synthese

Op een totaal van 107 met naam genoemde leraars werden er 58 aangeduid als hevig anti-Duits (onder hen alle directeurs), 29 als in mindere of grotere mate Duitsgezind of minstens Nieuwe Ordegezind en 20 als 'neutraal'.¹²⁹ De zegslieden gaven maar van drie leraars op dat ze lid van het VNV waren, twee in het Atheneum en één in de rijksmiddelbare school. De overige die een gunstig oordeel kregen, waren 'sympathisanten van de Nieuwe Orde' of 'pro-Duits'. De cijfers zijn vertekend wegens hun grote onvolledigheid. Alleen van het St-Leocollege werden ongeveer alle leraars en onderwijzers vermeld (althans in de Nederlandse nota, niet in de Duitse). Een aantal scholen werden onvolledig of zelfs helemaal niet besproken.

125. Albert Portier (Ichtegem 1913-Brugge 1967), publiceerde in 1941 samen met Firmin Cuypers het historisch essay *Brugsch perkament*.

126. Theodule Macharis, lid van de loge La Flandre, stichter voor Brugge van het Onafhankelijkheidsfront (in 1944 aangehouden en omgekomen tijdens geallieerde bombardementen op de haven van Lübeck).

127. De secretaris van de DeVlag was op dat ogenblik Zeger Andries, volgens *De Brugsche Courant* bijgenaamd 'den blekken Hitler' (bijnaam die voor de oorlog in Brugge ook aan Joris van Severen werd gegeven), leraar declamatie aan het Brugs muziekconservatorium.

128. *Honderd jaar Rijksmiddelbare jongensschool in Brugge*, Brugge, 1951.

129. We baseren ons hier op de namen die voorkomen in de Nederlandse nota, die talrijker zijn, gelet op de vijftien bijkomende leerkrachten die er voor Sint-Leo vermeld staan en niet op de Duitse nota voorkomen.

De verwijten die meer specifiek aan de tegenstanders werden gemaakt waren: het voeren van pro-Engelse propaganda, het berokkenen van moeilijkheden aan Vlaams-nationalistische leerlingen die tevens bedreigd werden met uitsluiting, het aanmoedigen de Engelse radio te beluisteren of sabotagedaden te plegen, het uitoefenen van gewetensdruk en het controleren van de gezindheid van de leerlingen, het bekritisieren en bespotten van Duitsland, het verspreiden van valse berichten.

De bezetter liet natuurlijk niet begaan. Leraar Burrick van het Atheneum werd opgepakt en veroordeeld en directeur Verhelst van Sint-Leo werd gedagvaard en ernstig gewaarschuwd. Ook de andere directeurs werden bij herhaling voor waarschuwingen opgeroepen. Later werden ook nog andere leraars veroordeeld en werden directeurs herhaaldelijk voorgeleid, ondervraagd en bedreigd. Hadden ze het maar enigszins gekund dan zouden de Duitsers al die tegenstanders hebben opgepakt of minstens op non-actief gesteld. In de begeleidende brief van de *Verwaltungschef* in Brugge stond namelijk: “*Volgens de mededeling van de vertrouwenspersonen worden de schoolbanken opnieuw met anti-Duitse inscripties besmeurd, niettegenstaande de schooldirecties naar aanleiding van gelijkaardige voorvallen vorig jaar al een waarschuwing kregen. Het lijkt dan ook dringend noodzakelijk de onbetrouwbare directeurs en leerkrachten door betrouwbare personen te vervangen.*” Het bleef evenwel bij een wens, want hoe zou men een zo groot aantal onbetrouwbare personen hebben kunnen vervangen en door wie? In het rijksonderwijs had men het misschien gekund, maar hoe zou dit in de veel talrijker katholieke scholen mogelijk geweest zijn? De anti-Duitse inscripties op de schoolbanken waren alvast al in 1940, weinig maanden na het begin van de bezetting, talrijk genoeg geweest om hierover een ernstige waarschuwing te sturen naar de directies.

De evolutie in de mentaliteit

De hier behandelde nota levert op haar manier een bescheiden bijdrage tot de vraag vanaf wanneer de modale burger zich massaal tegen de bezetter en zijn medestanders keerde.

In studies en geschriften over de oorlogsperiode kan men lezen dat de bevolking tijdens de eerste maanden na de nederlaag van mei '40, over het algemeen eerder gunstig gestemd was tegenover de bezetter. Die deed trouwens inspanningen om een goede indruk te maken, vooral bij de Vlamingen.¹³⁰ De *Flamenpolitik* hield onder meer in dat Vlaamse krijgsgevangenen, met inbegrip van de reserve-

130. L. VANHAECKE, *Door Duitse ogen*, Brugge, 1995, bevat foto's hoofdzakelijk van Brugge en de kuststreek, door Duitse legerfotografen gemaakt en thans berustend in het Bundesarchiv, Koblenz. Een aantal foto's konden voor propaganda gebruikt worden.

officieren, spoedig weer naar huis mochten, in tegenstelling tot de Walen. Anderzijds was de parlementaire democratie vóór de oorlog niet meer populair en velen hadden dan ook hun hoop gesteld op een 'sterk regiem' of een 'nieuwe orde'. De Duitsers boden zoiets aan en in de beginperiode kon de verwachting gewettigd zijn, ook al omdat de koning in het land gebleven was, dat België weldra opnieuw, zij het dan onder Duitse voogdij, een zelfstandig bestuur zou verwerven en dat er een einde zou komen aan de bezetting. Hoe lang deze hoop geduurd heeft en bij hoeveel inwoners, is soms verschillend geapprecieerd.

In *Brugge Bezet, het leven in een stad tijdens de twee wereldoorlogen* (Tielt, 1985) schreef Luc Schepens dat van de zomer 1940 tot de zomer 1941 de meerderheid van de bevolking een afwachtende houding aannam, en geleidelijk evolueerde in een pro-geallieerde richting zodat na juni 1941 een aanzwellende meerderheid meer en meer overtuigd was van de geallieerde eindoverwinning.¹³¹ Uit wat hierboven vermeld werd, kan men evenwel opmaken dat in Brugge, zoals ongetwijfeld ook elders in het land, de anti-Duitse en anglofiële houding al op een vroegere datum die van de grote meerderheid van de bevolking was, ook al was toen niets minder zeker dan een uiteindelijke overwinning van het eenzaam verder strijdende Groot-Brittannië.

Dit sluit méér aan bij wat Bruno De Wever schreef in *Greep naar de macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe orde, het VNV 1933-1945* (Tielt-Gent, 1994): al tegen het einde van de zomer 1940 tekende zich een duidelijke verkillung af in de relatie tussen bezetter en bevolking en op 11 november vonden op diverse plaatsen anti-Duitse incidenten plaats. Ook de kloof tussen het VNV en de bevolking werd alsmaar groter. De VNV'ers en de collaborateurs over het algemeen, werden "een gehate en belaagde minderheid".¹³² Op 13 november 1940, onder de indruk van de manifestaties op 11 november, schreef VNV-leider Staf De Clercq (1884-1942) naar zijn arrondissementsleiders: "Het is u niet onbekend dat op dit ogenblik de anti-Duitse propaganda een geweldige omvang neemt in alle gewesten van het land. Zij komt tot uiting door fluistercampagnes, door sluikblaadjes, manifesten, aanplakbrieven, door het dragen van driekleurige of Engelse strikjes, vlagjes, enz."¹³³ Onder die "enzovoort" behoorden ongetwijfeld de graffiti die op schoolmuren en -banken werden aangebracht. De Clercq minimaliseerde het verzet niet, integendeel, hij noteerde dat het een geweldige omvang nam.

131. L. SCHEPENS, *Brugge Bezet [...]*, pp. 276-277. Eigenlijk is het een anachronisme vanwege Schepens om voor die periode van "de geallieerden" te spreken. Frankrijk, België, Nederland, Polen, enz. waren praktisch uitgeschakeld, terwijl de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie nog niet in de oorlog gemengd waren: het ging dus uitsluitend om het vertrouwen in Groot-Brittannië (de 'Engelsen').

132. B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, p. 349.

133. B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, p. 581.

Paul Struye schreef als het ware in echo aan De Clercq, in een tekst die zowel door de Belgische regeringsleden in Londen als door de koning in Laken gelezen werd, dat er al vanaf einde juli 1940 talrijke uitingen van anti-Duitse houding op te merken vielen: uitdelen van clandestiene kranten en pamfletten, dragen van Belgische of zelfs Engelse kentekens of vlagjes, graffiti op de muren, pro-Engelse demonstraties in de bioscopen, talrijke mopjes waarbij de Duitsers de kop van jut waren, neerleggen van bloemen voor oorlogsmonumenten van Belgische en geallieerde gesneuvelden, enzovoort. Struye noteerde dat op 11 november een sfeer van patriottische opwinding heerste en dat minstens vanaf half december 1940 een meerderheid van de bevolking niet meer geloofde in een Duitse overwinning. Zes maanden later schreef hij dat het de zeer grote meerderheid van de bevolking was die vijandig stond tegenover de bezetter en de Nieuwe Orde.¹³⁴

Ook Pierre d'Ydewalle heeft geschreven dat “*reeds in de herfstmaanden van 1940 [...] de gelatenheid van de eerste weken en maanden omsloeg in een uitgesproken vijandschap.*” Hij voegde eraan toe dat de ‘attentisten’, die er ook waren, vooral te vinden waren onder de zogenaamde intellectuelen, maar dat dit niet het geval was bij de ‘gewone man’.¹³⁵ De koning zelf was begin 1941 goed op de hoogte van de anglofilie van de bevolking en van haar oppositie tegen de bezetter.¹³⁶

Voor zover het nog nodig zijn dit aan te tonen, is de wijziging in houding van de grote meerderheid van de bevolking duidelijk in de tijd te situeren. Begin augustus 1940 noteerde Paul Struye nog dat de opinie verdeeld was, maar tegen het eind van de maand september kon dezelfde auteur melden dat de publieke opinie bezig was zich volledig tegen de bezetter te keren.

Een belangrijke bron voor de kennis van de evolutie bij de publieke opinie vormen de *Stimmungsberichte* die samen met de *Tätigkeitsberichte* om de veertien dagen werden opgesteld door de *Geheime Feldpolizei*. Begin oktober 1940 kon men hierin nog lezen dat “80 % van de bevolking het feit van de Duitse bezetting aanvaardt en dat ze hierin haar vertrouwen stelt” waar niettemin werd aan toegevoegd “dat de Engelse radio van langsom meer beluisterd wordt en een toenemende invloed uitoefent.”¹³⁷ Een maand later werd al gemeld dat “de anti-Duitse houding meer en meer tot uiting komt” en dat “de sympathie voor Engeland zich op alle mogelijk denkbare manieren manifesteert.”¹³⁸ Er werd ook gemeld: “De hoge burgerij en de Kerk geven voeding aan de gevoelens van vijandigheid tegenover

134. P. STRUYE, *L'évolution du sentiment public en Belgique sous l'occupation allemande*, Bruxelles, 1945.

135. P. D'YDEWALLE, *Mijn oorlogsjaren*, Tielt, 1997, pp. 18-19.

136. J. VELAERS EN H. VAN GOETHEM, *Leopold III, de koning, het land, de oorlog*, Tielt, 1994, p. 614.

137. J.-L CHARLES EN PH. DASNOY, *Les dossiers [...] pp. 45 en 57.*

138. J. -L CHARLES EN PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, pp. 58 en 64.

*Duitsland en van sympathie voor Engeland. De middelbare scholen die door de clerus geleid worden zijn de voornaamste haarden van deze vijandige houding.*¹³⁹ In januari 1941 werd gemeld dat *“de Belgische bevolking uiting geeft aan een grote zelfverzekerdheid, ze rekent meer dan ooit op de steun van de Verenigde Staten en op een spoedige Engelse overwinning.”*¹⁴⁰ In februari luidde het: *“de toestand verslechtert en de vijandigheid van de bevolking neemt toe”*¹⁴¹ en in maart: *“de houding tegenover de Duitsers blijft uitgesproken vijandig.”*¹⁴² Het verzet begon duidelijk vorm te krijgen. Alleen al in februari 1941 werden in de provincies Oost- en West-Vlaanderen 222 zaken behandeld, waaronder 15 voor spionage, 6 voor sabotage, 4 voor rekrutering voor Engeland, 2 voor het beluisteren van de Engelse radio, 34 voor anti-Duits gedrag.¹⁴³

De hier behandelde nota, daterend van maart of april 1941 kon derhalve niets nieuws leren wat betreft de algemene houding onder de bevolking. Een dergelijke nota had duidelijk de bedoeling oorzaken te vinden en schuldigen aan te duiden. Het is interessant te noteren dat de Brugse zegsman de mentaliteit van de scholieren in hoofdzaak aan de invloed van hun ouders toeschreef en er bij vermeldde dat de jongeren openhartig waren en niet huichelden. Men kan eruit afleiden dat heel wat volwassenen naar buiten een voorzichtige houding aannamen, waaruit de spionnen minder gemakkelijk konden opmaken of ze al dan niet gunstig gezind waren en men dan ook aanvankelijk bij de Duitsers en bij degenen die in de collaboratie gestapt waren, een ietwat optimistischer beeld kon hebben over de heersende mentaliteit, dan wat de werkelijkheid was. De vaststelling over wat de jongeren dachten, kon over de houding van de ouders geen illusies meer laten.

Wie gaf de inlichtingen?

De vraag blijft natuurlijk wie de vertrouwensmannen waren en hoe zij aan hun informatie over de leraars en leraressen in de verschillende scholen kwamen. Het is zeer waarschijnlijk dat zij hiervoor hun oor te luisteren legden bij personen die het dagelijks leven binnen elke school kenden. De vaststelling dat de nota van de Duitsers de vertaling is van de in het Nederlands opgestelde nota die onder de documenten van het VNV in Brugge gevonden werd, laat weinig twijfel dat iemand uit dit midden er aan de basis van lag. Duidelijker aanwijzing dat sommigen in de collaboratie zich al van in een vroeg stadium, zeker begin 1941 met de bezetter vereenzelvden, kan men nauwelijks hebben. Fungeerde het VNV als

139. J. -L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, p. 69.

140. J. L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, p. 83.

141. J. L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, p. 92.

142. J. L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, p. 99.

143. J. L. CHARLES en PH. DASNOY, *Les dossiers [...]*, p. 95.

tussenschakel om informatie te verzamelen over personen en zaken waar de Duitsers en hun inlichtingendiensten zelf veel moeilijker toegang toe hadden? In een nota zoals de hier voorliggende werd de grens tussen collaboratie en verklikking nog nauwelijks getrokken, integendeel aanzienlijk overschreden.¹⁴⁴ Men was toch niet zo naïef te denken dat wat aan het *Militärbefehl* werd overgemaakt, ook niet zijn weg zou vinden naar de *Geheime Feldpolizei*, de *Abwehr* of zelfs de *Gestapo*. De nota toonde trouwens aan dat het er niet om ging algemene informatie mee te delen, maar zeer persoonlijke gegevens over met naam en toenaam aangeduide individuen.

Het lijkt nogal duidelijk dat, ook al was er waarschijnlijk één eindredacteur van de nota, hij die slechts kon opstellen met de medewerking van minstens één informant per school, hetzij een met de collaboratie sympathiserende leerkracht, hetzij een leerling die via zijn collaborerende vader of via zijn leider in de jeugdbeweging hiervoor werd aangesproken. De kwaliteit en juistheid van de informatie was afhankelijk van wat de informanten doorgaven. De gegevens per school weken dan ook nogal van elkaar af. Helemaal exact waren ze alvast niet. Voor het Sint-Lodewijkscollege bijvoorbeeld kwam geen enkele voornaam voor (behalve de initiaal R. bij Van den Bon), er was een vergissing over de naam van één van de voornaamste leraars (Van Goethem voor Van Iseghem) en ook de naam van een paar andere leraars was niet volledig juist. Daarenboven werden vier priester-leraars niet vernoemd, met name José de Muelenaere,¹⁴⁵ Henri Peers,¹⁴⁶ Albert Pillyser¹⁴⁷ en Roger Verslyppe.¹⁴⁸ Ook de inlichtingen over het Atheneum waren ver van volledig. Drie duidelijk collaboratiegezinde leraars, met name de leraar wiskunde Willy De Graer,¹⁴⁹ die zelfs in uniform op school verscheen en de leraars Huydens en Elias, na de oorlog afgezet, alsook de leraar Duits Van den Bossche en de turnleraar Cauwels werden niet vernoemd. Evenmin als François

144. Vanaf de oprichting in augustus 1941 van de D-Dienst, voor Brugge onder de supervisie van VNV-arrondissementsleider Devroe en onder de leiding van politiecommissaris Marcel Van Houtte, die met een twintigtal agenten werkte, was dit een organisatie die zich volledig in dienst stelde van de GFP en van de SIPO-Gestapo, o. m. om verdachte personen te schaduwen of weerstanders te verklikken. Of Van Houtte (na de oorlog veroordeeld tot levenslang) ook al vóór de oprichting van de D-dienst dezelfde activiteiten ontwikkelde, eventueel op meer informele basis, is niet duidelijk. De nota kan dus ook niet met zekerheid aan hem worden toegeschreven. Er waren trouwens in de schoot van het VNV nog wel meer mensen bekwaam om dit soort informatie bijeen te brengen.

145. E.H. Josué de Muelenaere (°Ardoois 1914), leraar vanaf augustus 1940.

146. E.H. Henri Peers (1911-1986), leraar 1934-1945.

147. E.H. Albert Pillyser (°Moeskroen 1916).

148. E.H. Roger Verslyppe (1913-1979), leraar 1939-1945

149. Was lid van de DeVlag en publiceerde in 1944 bij Cayman een vertaling uit werk van Nietzsche onder de titel *Kunst en Kunstenaar als wil tot macht*. Werd na de oorlog tot 15 jaar veroordeeld.

Vermeulen,¹⁵⁰ leraar Frans, die hevig anti-Duits was. Evenzeer ontbraken de leraars Ghys, Warson, Ducheyne en Imberechts alsook de godsdienstleraar E. H. Vandewalle. Bij de xaverianen werden verschillende leraars niet vermeld. Wat betreft Sint-Leo en de rijksmiddelbare school was de vertrouwensman nogal precies, hoewel ook niet volledig ingelicht; in Sint-Leo werden bijvoorbeeld de onderwijzers Gerard Priem en Camiel Beerlandt niet vermeld. Over de jozefienen werd weinig gemeld en over de maricolen bleef de informatie beperkt tot de leraressen van de normaalschool. Over Sint-Andreas werd bijna niets en over Hemelsdale helemaal niets vermeld. In die scholen was waarschijnlijk geen enkele Nieuwe Ordegezinde leraar of leerling te vinden die informatie kon verstrekken. Ook de rijksnormaalschool, het rijkslyceum voor meisjes, de Vrije Vakschool en het Vrij Handelsinstituut bleven buiten de bespreking.

De betrouwbaarheid van de gegevens hing dus sterk af van de verschillende zegslieden. Vooral over de aanduiding van een aantal leraren als 'neutraal' of 'gunstig gezind' kan men zich vragen stellen. Sommige leraars waren ongetwijfeld voorzichtiger dan andere of waren gewoon Vlaamsvoelend of in minder of meerdere mate, in dit nog vroege stadium van de bezetting, sympathiserend met de Nieuwe Orde, zonder dat dit hen tot de consequentie bracht aan collaboreren te denken. Het is evenmin uit te sluiten dat de 'spionnen' hun wensen voor werkelijkheid namen en graag wilden geloven dat wie niet uitgesproken tegen hen was, voor hen was. Vooral tegenover de bezetter moest men er toch niet al te zeer de nadruk op leggen dat men er maar niet in slaagde een aanzienlijker deel van de bevolking te overtuigen van de juistheid van wat het VNV voorhield.

Eén conclusie staat vast. Al na enkele maanden bezetting konden niet alleen de Belgen zelf of de Engelsen, maar ook de Duitsers en degenen die met hen collaboreerden, er niet aan twifelen dat hun inspanningen om de bevolking voor zich te winnen mislukt waren. Ook al bleef de overgrote meerderheid passief en voorzichtig, vanuit de begrijpelijke houding dat tegen de militaire overmacht toch niets te ondernemen viel, kon de bezetter zich, aan de hand van verslagen die hij binnen kreeg, een duidelijk beeld vormen van de vijandigheid die men tegenover hem koesterde. Alleen een kleine minderheid van de bevolking die vóór de oorlog al in het VNV, de DeVlag of het Dinaso actief was geweest en mentaal was voorbereid op samenwerking met de Duitsers, was in de collaboratie gestapt. Ze werd bijgetreden door opportunisten die de kant van de schijnbare overwinnaar kozen. De leerkrachten, die een cruciale rol konden spelen in de mentaliteitsvorming bij de jeugd hadden alvast, in overgrote meerderheid, het vijandig kamp gekozen.

150. François Vermeulen (°1901-1989), doctor in de klassieke en de Romaanse filologie, auteur van onder meer het fijnbesnaarde boekje *Tous les chemins mènent à Bruges*, Bruges, 1963.

Een aantal onder hen deed dit niet zonder moed, sommigen zelfs met grote roekeloosheid. Ze wisten zich immers omringd, soms door een paar collega's, meestal door enkele leerlingen die alles wat tegen de Duitsers of tegen de collaborateurs werd gezegd, konden noteren en desgevallend overbrieven. Arrestaties en veroordelingen of dreiging ermee, huiszoekingen en ondervragingen, toonden aan dat de Duitsers goed ingelicht waren over wat in de scholen omging. Voor verbale uitingen van verzet bleef het in de eerste paar jaar bij gevangenisstraf in België, zonder deportatie naar een concentratiekamp. Erger werd het vanaf 1943, vooral dan voor leerkrachten en leerlingen die zich in de actieve weerstand begaven en van wie een aantal er het leven bij inschoot. Bleef het eerst bij partijtjes schelden en verbaal geweld, gaandeweg werd het bloedige ernst. Op basis van rapporten zoals het hier behandelde, wist de Duitse politie alvast wie ze speciaal in het oog moest houden.

Minstens vanaf de oprichting van de D-dienst, maar misschien al vroeger zoals deze nota lijkt aan te tonen, had het VNV inspanningen geleverd voor het verzamelen van inlichtingen. Naast vaste 'agenten' die het duistere werk van spionage op eigen landgenoten rechtstreeks voor de Duitse politiediensten uitvoerden, werd gaandeweg het VNV zelf hiervoor ingeschakeld. Zo kregen in maart 1942 alle gewestleiders in Limburg de opdracht, per gemeente een vertrouwensman aan te stellen die de lijst diende op te maken met naam, voornaam, volledig en juist adres, beroep, ouderdom en gezinstoestand van alle personen die "*een anti-VNV, anti-Duitse en Churchill-communistische houding*" aannamen en die "*in min of meer hevige mate propaganda*" voerden. En de tekst vervolgde: "*Op het gepaste ogenblik moeten we deze hetzers kunnen onschadelijk maken.*" Er is over deze donkere kant van de VNV-collaboratie tot hiertoe niet zo veel gepubliceerd. Er zijn hiervan immers weinig documenten overgebleven en de hier behandelde nota, vooral dan nog in zijn dubbele versie, in het Nederlands aanwezig in een VNV-dossier en in het Duits bij het *Militärbefehl*, is in de bewaarde archieven een zeldzaamheid. Dit is niet verwonderlijk aangezien de leiding erop hamerde dat deze werking in het grootste geheim en met mondelinge rapportering moest gebeuren, terwijl briefwisseling na lezing diende verbrand.¹⁵¹ De door de Duitsers aangelegde dossiers, waarin de namen van de verklikkers wellicht vermeld waren, werden op het ogenblik van de aftocht vernietigd, met uitzondering van de algemene verslagen van de GFP die na de nederlaag in Duitsland werden aangetroffen. De hier behandelde nota kwam in de dossiers van het *Militärbefehl* terecht en bleef wellicht daardoor bewaard.

Kan men wat over Limburg bekend is, dankzij het toevallig bewaard blijven van een paar documenten, veralgemenen tot de andere provincies? Het lijkt moeilijk denkbaar dat dit een uitsluitend Limburgs initiatief was. De nota over de

151. B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, p. 582.

Brugse leerkrachten was evenwel niet het gevolg van dit soort richtlijnen, als die er ook in West-Vlaanderen waren, want ze dateerde al van een jaar vroeger. Ze lijkt aan te tonen dat wat vanaf een bepaald ogenblik door het VNV globaal werd georganiseerd, ook al voordien bestond. Als men op de documenten over Limburg kan voortgaan, moet men besluiten dat het bespieden en verklikken van medeburgers al vroeg tijdens de bezetting een feit was en gaandeweg tot één van de gewone, zonet zelfs prioritaire taken van het VNV ging behoren, waar talrijke kaderleden bij betrokken waren. Dit was al zo geruime tijd voordat de aanslagen op collaborateurs door partizanen, enige verzachtende omstandigheid van wettige zelfverdediging konden betekenen. Het toont meteen het moreel corrumperende aan van een totalitair regime, dat mannen en vrouwen die in algemene regel brave huisvaders en huismoeders waren, meesleurde in een activiteit van verklikking, waarvan zij het degraderende voor zichzelf en de draagwijdte en nefaste gevolgen voor een aantal van hun medeburgers wellicht onvoldoende beseften. In welke mate en door hoeveel mensen aan die activiteit werd meegewerkt, kunnen we uiteraard, bij gebrek aan documenten, niet evalueren.

De beschermende invloed van de leerkrachten

In onze studie gewijd aan het geheim genootschap Gilde Noodvier in het Sint-Lodewijkscollege,¹⁵² hebben we aangetoond dat in deze school de leraars hun aanzienlijke invloed op de leerlingen aanwendden om ze van ieder vorm van collaboratie af te houden. Onder meer via de Vlaamsgezinde Gilde Noodvier werd in ieder klas nauwlettend toegekeken op mogelijke beïnvloeding die er jongens kon toe brengen bij nationalistische verenigingen aan te sluiten. Zodra een enkeling hiertoe aanstalten maakte, was het alle hens aan dek om hem ervan te weerhouden. Een meer Nieuwe Ordegezinde houding vanwege de leerkrachten zou ongetwijfeld sommige hiervoor ontvankelijke leerlingen ertoe hebben aangezet in die richting te evolueren, zelfs tegen hun ouders in. In tegenstelling met wat soms werd beweerd,¹⁵³ onder meer wat betreft de jongeren die zich aanmeldden voor het oostfront, heeft de geestelijkheid hen hier nooit toe aangemoedigd, integendeel.¹⁵⁴

Wat voor het Sint-Lodewijkscollege duidelijk is aangetoond, geldt ook voor de andere Brugse scholen, zelfs voor de xaverianen en het Atheneum waar de vertrouwensmannen enkele Duitsvriendelijke tot zelfs collaborerende leraars

152. A. VAN DEN ABEELE, *Gilde Noodvier* [...].

153. Onder meer door de BRT-journalist Maurits De Wilde in zijn uitzendingenreeks over de collaboratie, in de jaren zeventig – tachtig, (o.m. aan het adres van kanunnik Karel Dubois).

154. A. VAN DEN ABEELE, *De katholieke jeugd en het Oostfront*. Een verhaal op basis van eigentijdse documenten, in: *De Standaard*, 29 september 1989.

konden aanwijzen. Een school zoals het Atheneum, waar zich inderdaad enkele actieve collaborateurs onder het lerarenkorps bevonden, was een uitzondering. De scholen die door priesters geleid werden, bleven immuun voor zowel het nazisme als het collaborerende Vlaams-nationalisme. In West-Vlaanderen bleven Cyriel Verschaeve en een paar andere voor de collaboratie gewonnen priesters hoge uitzonderingen en werden ze ver van alle contact met de schoolgaande jeugd gehouden. Zoals Pierre d'Ydewalle in *Mijn oorlogsjaren* schreef, gedroegen zich “*les petits vicaires flamingants als de ziel en het geweten van de hun toevertrouwde mensen*”.¹⁵⁵

Al vanaf de eerste maanden na de bezetting werd het duidelijk: behoudens hoge uitzondering, gingen alleen jongeren die tot gezinnen behoorden waarvan de vader en eventueel de moeder in de collaboratie was gestapt, diezelfde weg op. De houding van de geestelijkheid en van het onderwijzend personeel versterkte alleen maar die van de ouders. Veel onheil werd hierdoor vermeden en aan velen werd een ongelukkige start in het leven bespaard.

ANDRIES VAN DEN ABEELE
STIJN STREUVELSSTRAAT 56, B-8000 BRUGGE

155. P. D'YDEWALLE, *Mijn oorlogsjaren* [...], p. 153.